

НАБУТТЯ ОСОБОЮ МАЙНА НА РІЗНИХ ПРАВОВИХ ПІДСТАВАХ

В науці цивільного права питання джерел набуття особою майна майже не порушувалося. Втім, достатньо глибоко досліджувалася суміжна проблематика — те, що стосується підстав та способів набуття права власності. При чому наукові пошуки були плідними протягом різних епох існування цивілістики. Починаючи з Римського приватного права, яке дало початок вивчення проблем права власності і до теперішнього часу точаться дискусії з приводу майна і можливості його набуття у власність, що відобразилося в наукових працях таких відомих вчених, як І. О. Покровський, К. П. Победоносцев, Г. Ф. Шершеневич, Д. І. Мейер, Б. Б. Черпахин, Б. Л. Хаскельберг, К. І. Скловський, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. А. Спасибо та багато інших.

Сприймаючи висловлену в науці конструкцію набуття права власності, яка складається з сукупності його підстав, способів та умов правонабуття, слід погодитися з нетотожністю цих понять. Тобто йдеться про два різних юридичних факти: підстава набуття права власності, яка передуює способу, та сам спосіб набуття. При цьому в науці для простоти сприймання поняття «набуття права власності» запропонований, на наш погляд, вдалий термін «право набуття» [1]. Більш того, запропоновано поділяти на первісні та похідні не підстави та способи набуття права власності, а саме правонабуття. Таким чином, виділяють первісне набуття права власності та похідне, які містять в собі первісні та похідні підстави та способи.

Поняття способу право набуття є взагалі суто теоретичним і чинним українським законодавством не врегульоване. ЦК України оперує виключно поняттям підстави набуття права власності. Втім, ще Г. Ф. Шершеневич наголошував: те, що є підставою не може бути способом [2, с.105]. Б. Л. Хаскельберг, розрізняючи підставу та спосіб право на буття як різні юридичні факти, вказував на неприпустимість називати в якості прикладу похідного способу набуття права власності договори купівлі-продажу, міни дарування, між тим як вказані правочини насправді є саме

підставами набуття права власності [3, с.341]. Такої ж позиції додержується й І. А. Спасибо [1].

Підстави набуття права власності прийнято відносити до так званих «пасивних» юридичних фактів-дій, особливо коли йдеться про первісне право на буття. Прикладом може служити виявлення безхазяйного майна (знахідки, бездоглядної домашньої тварини, скарбу, загальнодоступних дарів природи тощо), яке може і не являти собою здійснення особою активних дій. І навпаки, заволодіння (*occupatio*), будучи способом право на буття, представляє завжди активні дії, спеціально спрямовані на заповучення майна. Так, особа, яка вже виявила майно і має певний намір його привласнення, приймає рішення щодо наступного заволодіння ним та здійснює це. При цьому, факт виявлення особою майна сам по собі не має жодного правостановлювального значення і не обтяжує особу-виявника відповідними обов'язками щодо нього. Виявивши загублену річ, особа не зобов'язана ані заволодіти нею, ані сповістити про факт знайдення органи міліції чи місцевого самоврядування. Такі обов'язки виникають в неї тільки після заволодіння річчю.

В окресленому вище аспекті важливо те, що буде таким чином набуто майно належати особі, а якщо так, то на якому праві. Тобто, це важливо для виявлення джерел набуття особою майна. На наш погляд, особа, яка виявила річ, але не заволоділа нею, не воліє, щоб вона стала її. В цьому разі це факт не має відношення до джерел набуття особою майна. Якщо ж особа виявила бажання заволодіти таким майном та додержується при цьому приписів закону, то самі її дії є джерелами набуття цього майна. Це відбувається в два етапи: на першому особа має майно як володілець, а за наявності всіх юридичних фактів вона стає його власником.

Окремо від підстав та способів первісного право на буття розрізняють його умови, які в основному полягають в здійсненні особою-набувачем низки дій-обов'язків, передбачених ЦК України, настання або ненастання відповідних юридичних фактів, а також впливу строків. Так, відповідно до ч. 1 ст. 340 ЦК України особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, зобов'язана негайно повідомити про це власника і повернути її. Якщо власник бездоглядної домашньої тварини або місце його перебування невідомі, особа, яка затримала тварину, зобов'язана про-

тягом трьох днів заявити про це міліції або органів місцевого самоврядування, який вживає заходів щодо розшуку власника. Відповідно до ч 1 ст. 341 ЦК України, якщо протягом шести місяців з моменту заявлення про затримання бездоглядної робочої або великої рогатої худоби і протягом двох місяців — щодо інших домашніх тварин не буде виявлено їхнього власника або він не заявить про своє право на них, право власності на ці тварини переходить до особи, у якій вони були на утриманні та в користуванні.

Похідне набуття права власності, як правило, здійснюється на підставі правочину завдяки переданню майна. Переданням, відповідно до ст. 334 ЦК України, вважається вручення майна відчужувачем набувачеві. В цьому разі підставою набуття права власності є договір (купівля-продаж, дарування тощо), а способом — передання майна (*traditio*), з яким закон за загальним правилом і пов'язує момент виникнення права власності.

В літературі неодноразово порушувалося питання щодо правової природи передання, розцінюючи його речовим договором, що містить всі ознаки правочину, або відвертаючи це. Ще складнішим є правова природа акту приймання-передання, який зазвичай укладають на практиці, але фактично не врегульований законодавством. Цей акт іноді вважають договором, але за загальним правилом, судова практика розглядає цей акт в письмовим доказом здійснення сторонами дій з виконання договору по прийманню-переданню майна.

Обидві правові конструкції мають безпосереднє відношення до джерел набуття особою майна, але не завжди їх достатньо для того, щоб стверджувати про набуття особою майна у власність.

Використана література:

1. Спасибо І. А. Набуття права власності в цивільному праві України. — К.: Ін-т приватного права та підприємництва АПНУ, 2009.

2. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изд. 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич. — М.: СПАРТАК, 1995.

3. Хаскельберг Б. Л. Основания и способы приобретения права собственности: общие положения / Хаскельберг // Б. Л. Цивилистические исследования: Ежегод. гражд. права / под ред.. Б. Л. Хаскельберга, Д. О. Тузова. — М.: Статут, 2006. — Вып. 2 (2005). — С. 341.